

HET KRANTENTHEATER OP SCHOOL

krant en drama

In dit artikel beschrijft Ronald Bos een voorbeeld uit zijn lespraktijk: het krantentheater. Het krantentheater is bedacht door Augusto Boal, een theatermaker/pedagoog die de laatste tijd nogal in de belangstelling staat. Ronald Bos is leraar taalbeheersing aan De Jelburg, Akademie voor Edukatieve Arbeid in Baarn. De Jelburg is een hogere beroepsopleiding voor sociaal-cultureel werk en inrichtingswerk. Krantentheater is vooral geschikt om met leerlingen van zo'n zestien jaar de krant kritisch te lezen.

Inleiding

De laatste jaren is er in het moedertaalonderwijs toenemende aandacht voor het gebruik van dramatische werkvormen (bijvoorbeeld in publikaties als Van Dam 1977 en De Vroomen 1980). Het krantentheater zoals ik dat beschrijf, is een combinatie van het gebruik van dramatische werkvormen en van de krant in de klas (over het laatste gaat Mooijman 1980). Augusto Boal heeft met zijn theatergroep het krantentheater ontwikkeld in Brazilië aan het eind van de zestiger jaren. Het ging hem er bij het krantentheater om dat de toeschouwers tegen de draad en tussen de regels door de krant leren lezen. Ik wil op school de leerlingen/studenten kritisch de krant leren lezen op een speelse manier. Het artikel zit als volgt in elkaar: de eerste twee paragrafen geven achtergrondinformatie over Augusto Boal en het krantentheater; daarna volgen een paragraaf over de toepassing van het

krantentheater in het moedertaalonderwijs en één over de technieken van het krantentheater; vervolgens geef ik een overzicht van een lessenreeks met het krantentheater en een voorbeeld van het resultaat van zo'n lessenreeks; tenslotte volgen nog een aantal aantekeningen bij het gebruik van het krantentheater op school.

Augusto Boal en het theater van de onderdrukten¹

Augusto Boal is een Braziliaan van ongeveer vijftig jaar. Hij woont als politiek vluchteling in Parijs, waar hij in 1978 met een aantal anderen het *Centre d'étude et de diffusion des techniques actives d'expression* (CEDITADE) heeft opgericht. Het CEDITADE zorgt voor de verspreiding van de technieken van Boal door middel van voorstellingen, cursussen en publikaties. Al meer dan dertig jaar houdt Boal zich bezig met theater, of, zoals hij het sinds het eind van de zestiger ja-

ren noemt, het theater van de onderdrukten. Vanaf de oprichting in 1956 werkte Boal met zijn Teatro de Arena samen met de zogenaamde volkscultuurcentra aan de alfabetisering van de plattelandsbevolking en van de mensen in de sloppen van de grote steden in Brazilië. Die volks-cultuurcentra werkten volgens de methode van Paulo Freire's *Pedagogie van de onderdrukten*. Een overeenkomst tussen Augusto Boal en Paulo Freire is dat zij beiden vinden dat hun werk, theater en alfabetisering ook politisering is. Het werk van het Teatro de Arena bestond uit straatvoorstellingen; samen met de alfabetiseringsgroepen speelden ze korte agitatie-stukken naar aanleiding van concrete situaties.

Het theater van de onderdrukten is ontstaan na de militaire staatsgreep van 1968 in Brazilië. Naast het krantentheater bestaat het theater van de onderdrukten uit onder meer het standbeeld-theater, het forumtheater en het onzichtbaar theater.² Het theater van de onderdrukten gaat uit van de positie van de onderdrukte bevolking: het wil een theater van de bevrijding zijn. 'De onderdrukten moeten aan het woord komen. Alleen zij zelf kunnen hun onderdrukking tonen. Zij moeten hun eigen weg naar de vrijheid ontdekken, zij moeten zelf de handelingen oefenen, die hen naar de vrijheid leiden.' (Boal, p. 68). Het theater van de onderdrukten moet altijd een dialoog zijn tussen spelers en toeschouwers. Een dialoog van onderwijzen en leren. De toeschouwer moet zich van passief object ontwikkelen tot actief subject van de handeling.³

In 1971 werd Boal gevangengezet en gemarteld; onder druk van internationale protesten werd hij vrijgelaten. Hij heeft zich toen in Argentinië gevestigd en tot 1976 daar en in Peru gewerkt. Vanaf 1976 woont Boal in Europa als politiek vluchteling; eerst in Portugal, daarna in Frankrijk. In Parijs werkt hij met CEDITADE ook voor en met mensen die zich met drama in relatie met onderwijs en pedagogie willen bezighouden. Over onderwijs zegt hij in een interview: 'De meesten van ons, die het ongeluk hebben gehad niet met de Freinet-pedagogie te zijn opgevoed, zijn het resultaat van een autoritaire opvoeding.⁴ We zijn daardoor al bedorven en verlamd en lopen het gevaar onze kinderen ook volgens autoritaire patronen op te voeden. We kunnen nog proberen onze kinderen anders op te voeden' (Boal, p. 168). Bij voorbeeld met behulp van het krantentheater.

Krantentheater: lezen onderwijzen en lezen leren

Na de staatsgreep van 1968 in Brazilië maakte de censuur het spelen in het openbaar voor Boal onmogelijk. Het krantentheater is toen ontstaan als eerste techniek van het theater van de onderdrukten: ondergronds, in obscure lokaaltjes. Toch is de censuur niet de enige oorzaak voor het ontstaan van het krantentheater. Het ging vooral ook om een effectief antwoord op hardere onderdrukking: in het krantentheater komen de toeschouwers zelf aan het woord. Ze leren de krant tegendraads te lezen. Het *doel* van het krantentheater is het ontmantelen van de zogenaamde objectiviteit van de journalistiek. Al beweren de verdedigers van de objectiviteit van de pers dat een bericht waarheidsgetrouw is, dan nog spelen bij het lezen van de krant een aantal sturende factoren een rol: de plaatsing van het bericht op de voorpagina of op pagina 2, de keuze van het lettertype, de koppen en de opmaak van het bericht, de karikaturen en de grafieken, tabellen en foto's. Van belang is verder de tendens van de hele krant: staat het bericht in een conservatieve of een progressieve krant?

Het krantentheater zet de gebeurtenissen van de werkelijkheid weer op hun plaats. Het laat de naakte en soms harde waarheid zien. Dat is niet in strijd met sommige technieken van het krantentheater die nadrukkelijk een speels karakter hebben (bij voorbeeld het ritmisch lezen). Het speelse en eenvoudige karakter van de technieken maakt juist dat iedereen het krantentheater uit kan voeren. Daarmee is de tegenstelling tussen toneelspeler en toeschouwer opgeheven; de toeschouwer wordt actief en creatief. Een eerste voorwaarde is dan wel een inleiding in de basistechnieken van het krantentheater.

Krantentheater in het moedertaalonderwijs

De toepassing van het krantentheater in het moedertaalonderwijs in Nederland is gezien de omstandigheden totaal anders dan de obscure lokaaltjes waar Boal werkte in het Brazilië van 1968, waar de politie overal op de loer kon liggen. Het doel van het krantentheater — het ontmantelen van de objectiviteit van de krant — en de technieken van het krantentheater die Boal opsomt (zie de volgende paragraaf), zijn echter zonder meer te gebruiken. Dat is mogelijk omdat het pro-

bleem van de objectiviteit van de berichtgeving zich ook voordoet als er geen censuur bestaat. En de technieken van het krantentheater zijn eigenlijk ook taaldidactisch: het gaat erom kritisch te leren lezen.

Het doel van de objectiviteit van de krant te ontmantelen moet dus volgens mij ook een doel van het moedertaalonderwijs zijn. Tegenwoordig preten-deren de kranten in Nederland echter niet meer volledig objectief te zijn: 'Echte objectiviteit van feiten — nieuws brengen zoals het gebeurt — is niet haalbaar. Alleen de beurskoersen kunnen droog gebracht worden. Een verslaggever is ook maar een mens. Hij kan niet alles zien en vooral zijn eigen voorkeuren niet altijd onderdrukken. Een krant is een meneer met een eigen opinie en toon van spreken. Objectiviteit van nieuwsfeiten is geen werkelijkheid, maar kan wel een streven zijn. Men kan proberen zo objectief mogelijk te zijn. Een stap in die richting is, dat men de feiten en het commentaar van elkaar scheidt. Ook kan men bij een nieuwsfeit zoveel mogelijk alle partijen aan het woord laten. Wanneer ergens een conflict ontstaat, kan een redactie de partij en de tegenpartij vragen om commentaar. Dat heet toepassing van het beginsel van hoor en wederhoor' (uit: *Een verslaggever is ook maar een mens*).

Ook uit een advertentie van NRC-Handelsblad blijkt dat volgens deze krant volledige objectiviteit niet mogelijk is: 'U zult ons niet horen zeggen dat wij het geheim van De Ware Objectiviteit zouden bezitten, want objectiviteit-voor-honderd procent bestaat niet. Wat niet wegneemt dat een krant er toch naar kan streven.'

Het streven zo *objectief mogelijk* te zijn, steunt dus op twee poten: de scheiding van feiten en commentaar ('Feiten zijn heilig, commentaar is vrij', zoals C.P. Scott van de Guardian zei) en het principe van hoor en wederhoor. Bij de scheiding tussen feiten en commentaar blijft de vraag of de feiten (zo) objectief (mogelijk) worden weergegeven; hetzelfde geldt voor het principe van hoor en wederhoor: hoe worden de partijen aan het woord gelaten? Het blijft dan ook noodzakelijk de berichtgeving in de krant te onderzoeken.

Dat objectiviteit van berichtgeving in de pers in Nederland een actueel probleem is, bleek ook uit een discussie over parlementaire journalistiek in het televisieforum De Alles Is Anders Show van 3 januari 1981. In die discussie confronteerden een aantal bekende politici hun mening met die van een aantal journalisten. Eén van de stellingen

van de programmamakers was dat objectiviteit niet bestaat. De meningen over deze stelling liepen uiteen: de meeste politici waren het ermee eens, de journalisten waren verdeeld. Ferry Hoo-gendijk merkte op dat 'de scheiding tussen commentaar en verslaggeving in Nederland veel te veel in elkaar gevlochten gaat worden'. Frits van der Poel was daar ook tegen, maar volgens hem komt dat door elkaar vlechten niet zo veel voor. Nelia Smit-Kroes geloofde niet in 'pure objectiviteit', maar vond dat je 'met persoonlijke kleur het hele scala moet laten zien'. Henk van Hoorn zei daarop dat het onzin is 'dat één medium alle facetten moet laten zien'. Joop den Uyl vond tenslotte het 'teloor gaan van pogingen van verslag zonder partijkueze, zoals we die vroeger hadden' niet zo'n ramp. Volgens Den Uyl kan je 'al-leen objectief zijn, dat wil zeggen proberen de feiten eerlijk weer te geven, als je er een opvatting op na houdt.'

Deze discussie brengt me dan bij een standpunt over objectiviteit in de krant: het lijkt mij het beste de gedachte te laten vallen dat berichtgeving in een krant objectief of zo objectief mogelijk kan zijn. De berichtgeving in een krant is gekleurd door de visie van de journalist of redactie op de betreffende gebeurtenis. Een krant is wel verantwoordelijk voor het zorgvuldig weergeven van het nieuws door alle partijen aan het woord te laten en verschillende bronnen te raadplegen en te vermelden. Dat geldt voor alle soorten nieuws: gebeurtenissen, meningen, cijfers en statistieken. Het redactioneel commentaar is dan een opiniërende kolom voor nieuws dat naar de opvatting van de redactie extra aandacht vraagt. Om enigszins zicht te krijgen op de selectie die een redactie toepast op het binnenkomende nieuws, geeft de Stichting Krant in de Klas de volgende opsomming van criteria: actualiteit, nabijheid, spanning, eigenaardigheid, conflictstof, menselijk aspect, vooruitgang, omvang en gevolg van een gebeurtenis. Het zal duidelijk zijn dat ook de selectie (en vooral het weglaten) van nieuws veel gegevens kan opleveren over de visie van een krant. Deze selectie vindt dan plaats op verschillende momenten: bij de bron, bij de waarneming, in de woordkeus, bij het schrijven, bij herschrijven, in opmaak en plaatsing, in koppen. Vooral de laatste vijf mogelijkheden — woordkeus, formuleringen, opmaak, plaatsing, koppen — zijn een handige kapstok voor het lezen van kranteartikelen.⁵ Ook bij het krantentheater.

Het doel van het krantentheater in termen van het moedertaalonderwijs is, zoals gezegd, het kritisch leren lezen van kranteberichten.⁶ Daarnaast is het krantentheater in het moedertaalonderwijs een combinatie van twee benaderingen: het gebruik van de krant in de klas en de toepassing van dramatische werkvormen. Het gebruik van de krant in de klas is volgens mij noodzakelijk omdat de krant één van de belangrijkste informatiebronnen is. En veel mensen (leerlingen/studenten) denken dat wat in de krant zwart-op-wit staat ook wáár is. Daarnaast weet een groot aantal mensen niet of de krant die ze lezen progressief dan wel behoudend is.⁷ De toepassing van dramatische werkvormen vind ik belangrijk als leermiddel, omdat dat betekent dat studenten moeten werken in een 'echte taalgebruikssituatie' (De Vroomen) of 'complete communicatieve situatie' (Griffioen); ze moeten met elkaar praten, naar elkaar luisteren, samen lezen en samen teksten produceren.

De technieken van het krantentheater

De aanwijzingen van Boal voor het krantentheater bestaan slechts uit een summiere omschrijving van elf technieken. Hij vertelt er niet bij hoe je die technieken kunt aanpakken of wanneer je welke techniek kunt gebruiken. In deze paragraaf geef ik ook alleen een opsomming van de technieken, sommige licht ik toe door middel van één van de voorbeelden die Boal geeft uit de praktijk van het krantentheater in Zuid-Amerika.

De technieken van het krantentheater zijn eenvoudig in te passen in het moedertaalonderwijs; de enige voorwaarden zijn een didactische uitwerking, waarvan ik in de volgende paragraaf een voorbeeld geef en het uitgaan van het doel van het krantentheater zoals dat in de vorige paragraaf aan de orde is geweest. Anders kunnen de technieken leiden tot een spel zonder betekenis. Technieken van het krantentheater:⁸

Eenvoudig lezen — Een bericht, of gedeelte(s) daarvan, uit de context van de krant halen en zonder commentaar voorlezen. De plaats, de koppen en de opmaak van het bericht, die het tendentius of verkeerd maken, vallen weg. Voorbeeld: in Uruguay las een theatergroep in een stadion een in alle kranten gepubliceerd menu voor een banket voor, dat de ex-president ter ere van de Amerikaanse ambassadeur gegeven had. Alleen de afzonderlijke gangen werden geciteerd: bij het

voorgerecht lachte het publiek, bij het hoofdgerecht niet meer. Toen herinnerden de toeschouwers zich dat de ex-president het eten van rundvlees verboden had.

Combinerend lezen — Het naast elkaar zetten van berichten uit één krant die elkaar tegenspreken, neutraliseren of belachelijk maken. Voorbeeld: in Argentinië las een theatergroep het bericht voor dat de provincie San Juan tot rampgebied was verklaard in verband met de hoge kindersterfte. Daarnaast lasen ze een reportage voor over een toneelspeelster die voor de televisie reclame maakte voor delicatessen.

Aanvullend lezen — Een bericht voorzien van door de krant weggelaten en voor het begrijpen noodzakelijke (achtergrond)informatie en aanvullende gegevens. Voorbeeld: in Bolivia gaf een krant kritiek op Chili tijdens Allende: 'In Chili rijen voor de winkels, in Bolivia volle etalages.' Aanvulling: 'omdat in Bolivia levensmiddelen een luxe zijn, in Chili zijn ze voor iedereen verkrijgbaar'.

Ritmisch lezen — Een bericht voorlezen met een speciaal ritme, op zo'n manier dat het ritme werkt als een 'kritisch filter' van het nieuws. Het krijgt daardoor een betekenis die de krant verborgen hield. Voorbeeld: een rede van een politicus op het ritme van een samba, tango, wals of mars.

Illustreerend lezen — Een bericht lezen of zingen met behulp van bekende melodieën, slagzinnen, reclameleuzen, foto's of dia's. Voorbeeld: een verklaring van de bisschoppen uit het noorden van Brazilië: 'In tegenstelling tot de verklaring van de regering lijdt de Braziliaanse bevolking onder honger, epidemieën en werkloosheid.' Op de achtergrond, of als refrein: 'Meu Brasil, eu te amo, meu te amo' (dat is één van de nationalistische leuzen van de televisie).

Pantomimisch lezen — Het bericht voorlezen tegelijk met een pantomimische voorstelling van de werkelijke context. Voorbeeld: een speler leest een rede van de minister van economische zaken over de ernst van de toestand voor en zit daarbij aan een rijk gedekte tafel.

Improviserend lezen — Een bericht improviserend in scene zetten om alle nuances en varianten te bestuderen (vorm van pantomimisch lezen).

Historisch lezen — Aan het bericht informatie of scènes toevoegen waarin dezelfde gebeurtenis plaatsvindt op andere momenten, in andere landen of in andere sociale systemen.

Concretiserend lezen — Het concretiseren van het

abstract en clichématig geformuleerde en daarvoor verhullend bericht, door middel van een scene, tableau vivant of grafische voorstelling (realistisch of symbolisch).

Context lezen — Een bericht plaatsen buiten de context van de krant waarin het verscheen, maar in de maatschappelijke context die de betekenis duidelijk maakt. Voorbeeld: een 'kritische' reportage uit Argentinië over een arts die een foute diagnose stelt bij een kind uit een krottenwijk. Het kind sterft en de arts wordt als moordenaar voorgesteld. De maatschappelijke context: slechte levensomstandigheden in de krottenwijken, veel kinderen sterven ten gevolge van gebrekkige medische voorzieningen, overbelasting van de verantwoordelijke artsen.

Toegespijst lezen — De betekenis van een bericht onthullen door het in de stijl van een ander genre te herschrijven of te commentariëren. Voorbeeld: zoals in de boulevardpers een overbelichting van niet ter zake doende uiterlijke details. Bij een staatsbegrafenis van een vermoorde admiraal een uitvoerige beschrijving van de garderobe van de rouwenden; bij een begrafenis van een kind uit een krottenwijk een gedetailleerde beschrijving van de bij de uitdrager gehaalde rouwkleding van de ouders.

De praktijk van het krantentheater op school

Nu volgt een overzicht van een lessenreeks met het krantentheater, die ik heb opgezet voor lesgroepen in het tweede studiejaar van De Jelburg. Kort samengevat is de werkwijze als volgt: de lesgroep verdeelt zich in kleine groepen van vijf à zes studenten, die per groep een krant voor hun rekening nemen. Van tevoren kiezen de studenten één onderwerp uit de kranten van een bepaalde dag, zodat ze achteraf de berichtgeving uit de verschillende kranten kunnen vergelijken. Ik geef verder een schematisch overzicht:

Eerste les (de lessen zijn in blokken van honderd minuten)

— Inleiding en bespreking van het lesmateriaal, dat bestaat uit een artikel over Augusto Boal uit de *Volkskrant* en een artikel over het krantentheater uit *Speltribune* (zie literatuurlijst). De bespreking gaat over Boal, het doel en de technieken van het krantentheater aan de hand van vragen en opmerkingen bij de teksten die de studenten als huiswerk hebben gemaakt.⁹

— Afspraken maken over de werkwijze, dat wil

zeggen: welke kranten gaan we gebruiken? van welke datum? — eventueel — welk onderwerp kiezen we? wie neemt welke krant mee? Het is vanzelfsprekend van belang dat iedereen voor de tweede les een krant meeneemt, zodat iedere groep over genoeg exemplaren van dezelfde krant beschikt. Wat betreft de vergelijkbaarheid van de berichtgeving is het nodig na te gaan of het om een ochtend- of avondblad gaat.

Tweede les

— Een onderwerp kiezen uit de meegebrachte kranten en kleine groepen samenstellen op basis van voorkeur voor een bepaalde krant.

— Instructies groepen:

- * stap 1: zoek in de krant alle berichten die gaan over of betrekking hebben op het gekozen onderwerp.
- * stap 2: lees de berichten globaal door en bespreek ze met als uitgangspunt de vraag: wat is niet objectief in de berichtgeving?
- * stap 3: lees de berichten nu nauwkeuriger op zoek naar voorbeelden van de niet-objectiviteit. Hierbij kun je als kapstok de volgende aandachtspunten gebruiken: woordkeus, formuleringen, opmaak, plaatsing, koppen.
- * stap 4: maak van het resultaat van stap 2 en 3 een kort verslag op papier. Dat verslag krijgen de anderen tijdens de laatste lessen op het moment dat jullie het eindresultaat presenteren.
- * stap 5: lees de technieken van het krantentheater nog eens door en overleg welk(e) van de technieken het meest geschikt is (of zijn) voor de berichten die jullie gelezen hebben.
- * stap 6: speel of lees de berichten met behulp van de gekozen techniek(en). Probeer het een (paar) keer uit en zorg eventueel voor het benodigde materiaal.

— Afspraken met de groepen: de docent is de begeleider van de groepen die zelfstandig werken. Ieder lesuur bezoekt de docent alle groepen minimaal één keer. In principe hebben de groepen drie lessen om zelfstandig te werken (de tweede, derde en vierde les); indien nodig kan dat een les langer duren. Als alle groepen klaar zijn komt iedereen bij elkaar om afspraken te maken over de presentatie van het resultaat.

— Iedereen gaat aan het werk.

Derde en vierde les

— De groepen werken aan de hand van de instructies met de docent als begeleider. Het kan

blijken dat een groep meer informatie nodig heeft om berichten te kunnen beoordelen. De docent kan die informatie dan geven of vertellen hoe de studenten eraan kunnen komen.

— Aan het eind van de vierde (eventueel vijfde) les komt iedereen bij elkaar voor het maken van afspraken. Afgesproken moet worden in welke volgorde en in welke les de groepen hun resultaat presenteren. De docent moet ervoor zorgen dat iedereen op tijd beschikt over kopieën van en de verslagen over de berichten uit de kranten die aan de beurt zijn. Op tijd om voor de betreffende les te kunnen doorlezen.

Vijfde en zesde les

— Alle groepen presenteren het resultaat. Per les van honderd minuten kunnen drie of hooguit vier presentaties worden getoond. De presentaties zelf duren gemiddeld ongeveer vijf minuten; de bespreking die daarop volgt duurt een kwartier tot vijftientwintig minuten. De bespreking na de presentatie gaat over: de presentatie zelf, het gemaakte verslag en de gebruikte berichten.

— Als afsluiting een gesprek waarin een vergelijking wordt gemaakt tussen de berichtgeving in de verschillende kranten. In dit gesprek moet het gaan over de niet-objectiviteit van de journalistiek; niet over de kwaliteit van het spel van de studenten.

— Tenslotte volgt dan de evaluatie van het krantentheater aan de hand van vragen als: is het doel van het krantentheater bereikt? wat hebben jullie ervan geleerd? zijn er door het krantentheater nieuwe vragen opgeroepen? wat vinden jullie van deze manier van werken?

Een voorbeeld van het krantentheater op school

Om te illustreren hoe het krantentheater er op school uit kan zien, beschrijf ik in het kort de werkwijze en de resultaten van een lessenreeks met het krantentheater van begin oktober tot eind november 1980. Het gaat hier om een twee-dejaars lesgroep van twintig studenten die hadden gekozen voor de berichtgeving over de opening van het laatste traject van de Amsterdamse metro op vrijdag 10 oktober. De kranten die ze gebruikten waren: *NRC-Handelsblad*, *De Waarheid*, *Algemeen Dagblad*, *De Telegraaf* en *De Volkskrant*. De gevolgde werkwijze was in grote lijnen gelijk aan het overzicht uit de vorige paragraaf. Nadat alle groepen vanaf de tweede les aan het werk waren gegaan, heb ik ze zoveel mogelijk begeleid;

dat wil zeggen: ik heb aanvullende informatie gegeven ('Hoe is het met de metro in de Nieuwmarktbuurt gegaan?'), een krant meegebracht ('We konden De Waarheid nergens krijgen'), stimulerende vragen gesteld ('We weten niet hoe we verder moeten gaan'), enzovoort.

De groepen hebben ongeveer als volgt gewerkt: eerst hebben ze de artikelen uit de krant geknipt, daarna hebben ze de artikelen gelezen en gepraat over de visie van de krant op de gebeurtenissen, tenslotte hebben ze de meest typerende zinsneden eruit gehaald en gezocht naar tegenstrijdige gegevens en meningen. Hierna beschrijf ik, kort samengevat, de resultaten.

* Het commentaar van studenten op de berichtgeving in *NRC-Handelsblad* was: 'het beleid van de politie wordt afgekeurd; de demonstranten worden niet gehoord; er worden alleen nadelen m.b.t. het gebruik van de metro genoemd.' Presentatie: een interviewer van *NRC-Handelsblad* ondervraagt een lid van de Mobiele Eenheid over de arrestaties op vrijdag; op de achtergrond staan demonstranten met pleisters op hun mond en een spandoek in hun hand te protesteren (improviserend lezen).

* *De Waarheid* besteedde voornamelijk aandacht aan het massale optreden van de politie tegenover 'een zootje kinderen op straat'. Presentatie: de studenten hebben het artikel uit *De Waarheid* verwerkt tot een lied met de melodie van een blues ('protest-song'), dat ze zingen met gitaarbegeleiding (illustreerend lezen).

* Het *Algemeen Dagblad* 'haalde de gebeurtenissen bij de opening van de metro uit z'n verband'. Presentatie: de berichten uit het *Algemeen Dagblad* zijn uiteengerfeld en studenten lezen de fragmenten om beurten voor (eenvoudig lezen).

* De berichten uit *De Telegraaf* hadden de studenten in een grafiek met vier categorieën ondergebracht, te weten: positieve en negatieve opmerkingen over respectievelijk het gezag en de demonstranten. Presentatie: een student leest de toespraak van burgemeester Polak uit *De Telegraaf* voor en een ander geeft er commentaar op; ondertussen stellen andere studenten de demonstratie voor als een veldslag terwijl op de achtergrond het volkslied klinkt (aanvullend/illustreerend/pantomimisch lezen).

* In *De Volkskrant* stonden twee berichten over de opening van de metro: één op de voorpagina en op pagina 7. Het eerste artikel ging vooral over de toespraak van burgemeester Polak, het tweede

ging over het gedrag van de demonstranten. 'Het minst controversiële bericht in de ogen van het publiek op de voorpagina?' Presentatie: de berichten uit *De Volkskrant* zijn verwerkt in een tekening en de inhoud stellen studenten voor als een sprookje van een reus tegenover dwergen (improviserend/concretiserend lezen).

In de vergelijking tussen de verschillende kranten kwam wat het taalgebruik aangaat bijvoorbeeld het verschil tussen de benamingen van de demonstranten aan het licht: '... dat gisteren bij de opening van een stukje metrolijn 163 personen zijn aangehouden' (*NRC-Handelsblad*); '... de complete "anti-metro"-demonstratie bestaande uit 149 jongens en meisjes gearresteerd' (*De Waarheid*); 'gisteren werden zo'n 140 straatschenders gearresteerd ...' (*Algemeen Dagblad*); 'metro-relschoppers liepen in politieval' (*De Telegraaf*); '... 149 jongeren gearresteerd, die meeliepen in een demonstratieve tocht tegen de metro' (*De Volkskrant*).

Ook bleek het verschillend perspectief van de beschrijvingen, zoals in de volgende twee fragmenten: 'In een poging wat leven in de brouwerij te brengen begint ze aan een vlaggestok te sjoeren. Zonder resultaat. Wel lukt het de vlag naar beneden te krijgen, de driekleur wordt voorzien van het anarchistenteken, een omcirkelde A' (*De Volkskrant*). 'Een treurig dieptepunt van ordeverstoring werd volgens vele voorbijgangers bereikt met het besmeuren van de Nederlandse vlag die op het Stationsplein hing. Nadat op de driekleur het anarchistenteken was geschilderd werd deze halfstok gehesen' (*De Telegraaf*).

Tenslotte nog een paar opmerkingen uit de eindbespreking:

'Het waren levendige lessen.'

'Het was moeilijk op gang te komen, maar toen we eenmaal in de gaten hadden hoe het werkte, ging het goed.'

'Welke krant moet ik nu nog lezen, ze zijn allemaal niet zo objectief.'

'Ik lees kranten tegenwoordig veel kritischer.'

Kanttekeningen

De uitwerking die ik hierboven heb gegeven van het krantentheater is ontwikkeld voor mijn eigen lespraktijk. Afhankelijk van de voorkeur van de docent(e), de omstandigheden op een bepaalde opleiding, de opzet van het lesprogramma en de vaardigheden of vragen van leerlingen/studenten

kan een andere uitwerking meer geschikt zijn. Het is niet de bedoeling dat deze uitwerking als een blauwdruk voor de lespraktijk wordt gebruikt. Het gaat mij erom andere docenten te stimuleren met het krantentheater op school te werken. Niet alleen om wat ik hiervoor al heb gezegd (in 'Krantentheater in het moedertaalonderwijs'), maar ook omdat ik er met studenten met plezier en interesse aan gewerkt heb.

Als laatste heb ik nog een aantal kanttekeningen bij het werken met het krantentheater:

— Het krantentheater is voornamelijk geschikt voor wat oudere leerlingen/studenten in de bovenbouw havo/vwo, het mbo/hbo en het volwassenenonderwijs. Dat vind ik vooral omdat het begrip objectiviteit van berichtgeving nogal complex is.

— Van de leerlingen (en de docent) wordt verwacht dat ze in kleine groepen zelfstandig werken (en dat begeleiden) of dat ze dat gaan leren. In het laatste geval vergt groepswork en de begeleiding daarvan meer aandacht dan in mijn verhaal.

— Voor docenten die nog nooit met dramatische werkvormen hebben gewerkt, lijkt het krantentheater misschien een sprong in het duister. Toch is volgens mij de beste manier om zoiets als het krantentheater te leren: een keer doen. Praat er eventueel van tevoren eens met een docent(e) spel of drama over en lees er wat literatuur op na.¹⁰

— Leerlingen die nog nooit met dramatische werkvormen hebben gewerkt vinden het waarschijnlijk eng om uit te voeren. Bij het krantentheater hoeft echter niemand iets te doen, wat hij/zij niet wil of durft: de leerlingen kiezen zelf uit hoe of wat ze spelen. Bovendien spelen alle leerlingen en de spanning voor de presentatie kan ook uitdagend werken.

— Het is natuurlijk ook mogelijk te beginnen met de toepassing van één of alleen enkele van de technieken, waarbij de docent(e) ook de tekst heeft uitgekozen. Zo kan je het krantentheater stapsgewijs opbouwen.

— Het beste is het volgens mij te werken met een vergelijking tussen verschillende kranten. Leerlingen zijn dan benieuwd naar wat in andere kranten over hetzelfde onderwerp is geschreven. Als alle leerlingen met dezelfde kranteberichten werken, levert dat ondanks interpretatieverschillen toch herhaling op en kan onderlinge competitie het doel van het krantentheater gaan overheer-

sen. Daarnaast geeft het werken met verschillende kranten een breder perspectief en levert het meer informatie op.

— Het krantentheater staat in mijn verhaal op zichzelf. Het lijkt me goed mogelijk het krantentheater te combineren met of uit te breiden tot een project of thema over berichtgeving in de krant en/of andere media. Het krantentheater roept ook nieuwe vragen op over de bronnen van het nieuws, de betrouwbaarheid van foto's en onderschriften.¹¹

— De presentaties van het krantentheater neem ik meestal op videoband op. Dat heeft de functie dat studenten hun eigen presentatie ook nog kunnen zien, de opname kan tegelijk dienen als inleiding voor de laatste bespreking of voor de evaluatie, de opname kan een afsluiting zijn van de lessenreeks of een introductie voor andere lesgroepen.

Noten

- 1 Bij de eerste paragrafen heb ik gebruik gemaakt van het boek van Boal dat op de literatuurlijst staat. Dat is een verzameling van oorspronkelijk Portugese teksten van Boal. Dezelfde teksten staan in het Frans in *Théâtre de l'opprimé* (uitgegeven door Librairie François Maspero, Paris). Een Engelse vertaling hiervan is *Theater of the oppressed* (verschenen bij Urizen Books, New York). In de laatste twee boeken staan ook meer theoretische teksten van Boal, waarin hij zijn opvattingen stelt naast die van o.a. Aristoteles en Brecht.
Een gedeeltelijke samenvatting en vertaling van Boal staat in Zonneveld.
- 2 Zie Boal hoofdstuk I en II. Over het standbeeldtheater toegepast in de praktijk van het lager onderwijs heeft José Ruigrok een scriptie geschreven: *Klachten-theater*; over hetzelfde klachten-theater schreef Loek Zonneveld een artikel in *De Groene Amsterdammer* van 28 januari 1981 ('Een wegwacht voor het onderwijs'). Het Spelerskollektief Optater speelt forumtheater voor de hoogste klassen van de havo over beroepskeuze en wat leerlingen na het verlaten van de school gaan doen (Kanaalstraat 5311, 1054 XA Amsterdam, tel. 020 — 161081/256608).
- 3 De gedachte van het theater van de onderdrukten als dialoog tussen onderwijzen en leren is ook te vergelijken met Paulo Freire's *Pedagogie van de onderdrukten*: 'De leerlingen — niet langer brave toehoorders — zijn de kritische onderzoekers in dialoog met de leraar. De leraar legt het materiaal voor, opdat ze er zelf over zullen nadenken, en overweegt opnieuw zijn eigen vroegere overwegingen terwijl de leerlingen de hunne onder woorden brengen' (Freire, p. 65).
- 4 Voor degenen die niet precies weten wat Freinet-pedagogie is, zie bijvoorbeeld in de boekbespreking van Eimers en het artikel van Weeber in *Moer*.

— In plaats van de krant zijn ook andere teksten voor het 'kranten'-theater geschikt: politieke redevoeringen, reclameleuzen, schoolboeken, statistieken, documenten, protocollen van een vergadering, literaire werken, wetenschappelijke teksten. Kortom, alles wat geschreven en gedrukt is.¹²

— Augusto Boal heeft het ook nog over het beeldromantheater (Boal, p. 61), waarbij de beeldroman weer vervangen kan worden door strips of televisieseries. Het beeldromantheater werd onder meer door alfabetiseringsgroepen in de sloppenwijken in Lima (Peru) toegepast. Vooral ook omdat de beeldroman in Latijns Amerika tot de meest geliefde vrijetijdslectuur behoort. Volgens Boal is het beeldromantheater ook een geschikte methode om de indoctrinatie van de massamedia te ontmystificeren.

- 5 In: Stichting Krant in de Klas, hoofdstuk 5: Identiteit van kranten: selectie.
- 6 In plaats van kritisch lezen gebruikt Griffioen liever de term evaluerend lezen, omdat kritisch volgens hem een te negatieve betekenis heeft. Het gaat Griffioen dan vooral om het oordelend lezen in een neutrale betekenis (Griffioen, p. 297). Ik ben het met Griffioen eens dat het begrip kritisch — helaas — een deel van z'n betekenis verloren lijkt te hebben. Maar ik gebruik liever de term kritisch lezen in de oorspronkelijke betekenis: met oordeel lezen.
- 7 Zoals bleek uit een onderzoek in 1974 door Van Cuijlenburg voor zijn proefschrift: 'Onder Telegraaflezers is 42 percent niet in staat te zeggen of hun krant progressief dan wel behoudend is. Bij De Tijd was dit voor 21 percent het geval.' In: bericht uit *De Volkskrant*, opgenomen in Stichting Krant in de Klas, p. 14.
- 8 Zie voor een (iets) uitgebreidere omschrijving Boal, p. 30-34. In de in noot 1 genoemde Franse en Engelse vertaling van Boal komt de laatste door mij genoemde techniek, het toegespitst lezen, niet voor. Ook op een paar andere punten wijken de Franse en Engelse vertaling af van de Duitse. Voor dit artikel leek dat me echter niet van belang.
- 9 In sommige lesgroepen heb ik ook nog het artikel 'Een verslaggever is ook maar een mens' besproken, in verband met de scheiding tussen feiten en meningen en het principe van hoor en wederhoor.
- 10 De eerste keer dat ik op school (rollen)spel wilde gebruiken; was ik er onzeker over hoe ik dat aan moest pakken. Ik ben toen gaan praten met één van de toenmalige redacteurs van het tijdschrift *Speltribune*, die over rollenspel had geschreven. Dat gesprek hielp mij over de drempel.
In *Speltribune* staan zo nu en dan ook voor het

onderwijs bruikbare artikelen; daarnaast is het boek van Van Dam een aardige inleiding.

- 11 Geschikt materiaal daarbij is dat van de Stichting Krant in de Klas, zie hierover ook het artikel van Mooijman. Over foto's in de krant gaat het boekje van Brouwer e.a.: 'Wij gaan ervan uit, dat een foto beslist geen objectief plaatje is' (p. 1).
- 12 Bij het gebruik van andere teksten moet je dan wel tevoren duidelijk vaststellen wat het doel van het lezen ervan is.

Literatuur

Boal, Augusto *Theater der Unterdrückten* Herausgegeben und aus dem Brasilianischen übersetzt von Marina Spinu en Henry Thorau. Frankfurt am Main 1979
Brouwer, Eelco e.a. *Lens om Lens / Krant om Krant* Amsterdam 1980 (Uitgeverij Lont)
Dam, Hans van *Drama als werkvorm*. Een inleiding op het gebruik van dramatische werkvormen bij het moedertaalonderwijs. Groningen 1977

Eimers, Johan 'De actualiteit van Freinet'. Boekbespreking in *Moer* 1980/1.

'Een verslaggever is ook maar een mens' in: *De Krant*, uitgave van de Stichting Krant in de Klas, Amsterdam 1979

Freire, Paulo *Pedagogie van de onderdrukten* Baarn 1972

Griffioen, Jan en Harm Damsma *Zeggenschap*. Grondslagen en een uitwerking van een didaktiek van het Nederlands in het voortgezet onderwijs. Groningen 1978

Heddema, Renske 'Vingeroefeningen voor de revolutie' in: *De Volkskrant* 13 mei 1980

Mooijman, Willem 'Nog meer kranten in de klas' in: *Moer* 1980/5.

Stichting Krant in de Klas *Docentenboek maatschappijleer* Amsterdam 1978

Vroomen, Jaques de 'Dramatische werkvormen in het talenonderwijs' in: *Levende Talen* nr 351, april 1980

Weeber, Frans 'Freinetschool: schoolboeken de deur uit!' in: *Moer* 1977/3

Zonneveld, Loek 'Het teater van Augusto Boal' in: *Speltribune* jrg. 4 nr 1/2, oktober/november 1979

kort & krachtig

leesvoer

Freinet en de opleiding
Eekhorst bulletin 17

'Freinet en de opleiding' is een uitgave van de pedagogische academie 'De Eekhorst' te Assen. Het bulletin bevat naast een artikel over de organisatie van het Freinet-onderwijs in het moedertaalcluster van de opleiding en stageverslagen en -sugesties, ook verslagen van de Freinet-praktijk op basisscholen in Malden, Amsterdam en 'de provincie'. Er staat een inleidend stukje in over de pedagogie van Freinet en een pleidooi, geschreven vanuit onderwijspsychologie in Groningen: voor integratie van de beroepsopleiding PA — voor leerkrachten die 'het moeten doen' — en de universitaire opleiding tot onderwijspsycholoog of onderwijskundige — de mensen die 'het weten': voor verbindingslijnen tussen ideeën vanuit ervaringen in de Freinet-praktijk en de wetenschap. Dat maakt deze aflevering van het bulletin interessant voor zowel studenten van PA en universiteit als voor leerkrachten in het basisonderwijs.

Bestellen door overmaking van f 6,80 (incl. porto) op giro 2658136, t.n.v. Voorzitter Werkgroep De Eekhorst te Assen, onder vermelding van 'Bulletin 17'.